

mûd M. eş-Şeyh, *el-Mehr fi'l-İslâm beyne'l-mâzî ve'l-hâzır*, Beyrut 2000; A. Moors, "Women and Dower Property in Twentieth Century Palestine: The Case of Jabal Nablus", *Islamic Law and Society*, 1/3, Leiden 1994, s. 301-330; Mona Siddiqui, "Mahr: Legal Obligation or Rightful Demand", *Journal of Islamic Studies*, VI/1, Oxford 1995, s. 14-24; O. Spies, "Mahr", *El²* (İng.), VI, 78-80; "Marriage", *IDB*, III, 283-284; "Mahr", *Mu.F*, XXXIX, 151-209.

M. ÂKİF AYDIN

MEHMED I

(محمد)

(ö. 824/1421)

Osmanlı padişahı
(1413-1421).

788 (1386) veya 789 (1387) yılında dünyaya geldi. I. Bayezid'in Devlet Hatun adlı bir câriyesinden doğma dördüncü oğludur. "Çelebi" veya Yunanca *kryptez* (genç efendi) kelimesinden gelen "Kirişçi" lakabıyla tanınır. Fetret devrinde kardeşi Süleyman (1402-1411) ve Mûsâ (1411-1413) Edirne'den Rumeli topraklarını kontrol ederken 804-816 (1402-1413) yılları arasında Anadolu'da Tokat, Amasya ve Bursa'ya hâkim olmuştur. 805-806 (1403-1404) ve 813-816 (1410-1413) yıllarında Batı Anadolu ve Bursa'yı hâkimiyeti altına almış, kendi hükümdarlığı döneminde Osmanlı Devleti'nin iki parçasını birleştirmeyi başarmıştır.

801 Şevvalinde (Haziran 1399) Amasya, Tokat, Sivas ve Ankara'yı da içine alan, daha önce Eretna hânedanının toprakları olan Rum vilâyetine vali olarak gönderildi. Ertuğrul (ö. 802/1400), Mustafa (804 [1402] yılında Timur tarafından yakalanıp Semerkant'a götürüldü [Enverî, s. 90]), Süleyman, Mûsâ, İsmâ ve Kasım adlı altı kardeşi vardı. 804'te (1402) Mûsâ babasıyla birlikte Timur tarafından yakalandığında Kasım Bursa'daki sarayda bulunuyordu. Süleyman, İsmâ, Mehmed ve Mûsâ ise "dârüssaltana" olarak kabul edilen Bursa'yı ve Rumeli'nin merkezi Edirne'yi ele geçirmek için birbirleriyle mücadeleye giriştiler.

Timur'un İzmir kuşatması esnasında (6 Cemâziyelevvel – 10 Cemâziyelâhir 805 / 2 Aralık 1402 – 5 Ocak 1403) Süleyman'a Boğaz'ın öte yakasındaki topraklar üzerinde hâkimiyetini belirleyen bir yarlık verildi (Şerefeddin, s. 424). Kütahya'ya yürümek üzere çağrılan Mehmed ise bu emre itaat etmedi veya edemedi. Tokat ve Amasya bölgesindeki Türkmen beylerine karşı Mehmed'in ilk faaliyeti, bazı Os-

manlı tarihleri içinde yer alan *Menâkıbnâme*'de (Neşrî, II, 423-551) destansı bir üslûpla anlatılmıştır. Hükümrânlığını kabule karşılık olarak bu beylerin topraklarındaki mülkiyeti kendisinin tasdik etmesiyle neticelenen bir uzlaşmanın söz konusu olduğu görülmektedir. İleride Osmanlı merkezîyetçiliği yeniden tesis edildiğinde mirasa dayalı bu mülk-timar konusu önemli bir problem haline gelecektir. Bu mahallî hânedanların kontrolündeki Türkmen veya Tatar kuvvetleri Mehmed'in ordusunda önemli bir güç oluşturmuyorlardı. 816'da (1413) Mûsâ'ya karşı olan savaşta yanında Tatar ve Türkmen tümenleri vardı (a.g.e., II, 512-513).

Kara Devletşah, Kubad-oğlu, Mezid Bey ve Taşan ailesi (bu ailenin menşei hakkında bk. Esterâbâdî, s. 397), Ankara Savaşı'ndan sonra Timur'un hükümrânlığını kabul eden ve Osmanlı hâkimiyetine meydan okuyan yerel hânedanlardı. Mehmed de Timur'un hükümdarlığını kabul etti ve böylece Tokat, Amasya bölgesindeki hükümrânlığını meşrulaştırdı. Burada rakiplerine karşı otoritesini kurma mücadelesinde ulemâ ve şehir eşrafı tarafından desteklendiği görülürken (*Amasya Târîhi*, III, 157-198) yerel beylerin Tatar ve Türkmen tâbileriyle ona karşı ne prestijleri vardı ne de bunlar Osmanlı şehzadesinin sahip olduğu meşruiyeti haizdi.

Hâkim Türk geleneğine göre bir hükümdarın çocuklarından her birinin babasının yerine geçme hakkı vardır ve vasesi düzenleyen bir kanun olmadığı için onun meşruiyeti tartışılmaz. *Menâkıbnâme*'nin açıkça ifade ettiği gibi (Neşrî, II, 432, 434, 446, 456, 462, 504, 508) tanınmak için mücadele eden şehzadelere halkın çoğunluğu, Allah'ın yardımının işareti olarak yorumladıkları savaşta kazanma zorunda olduklarını söylerdi. Her ne kadar ilk başlarda Mehmed kendinden büyük kardeşi Süleyman'ın otoriteyi temsil ettiğini kabul etse de (*Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân* [nşr. F. Giese], s. 47) yaşta büyüklük prensibi bağlayıcı değildi.

Osmanlı şehzadeleri (çelebiler) arasında cereyan eden 1402-1413 yıllarındaki mücadele *Menâkıbnâme*'den takip edilebilir. Bu kaynağa göre karşılaşmalarının birçoğunda İsmâ Çelebi, Batı Anadolu beyleri ve Kastamonulu İsfendiyyar'ın ittifakını elde etmesine rağmen Mehmed'e yenildi ve Mehmed Bursa'yı aldı (Neşrî, II, 422-450). Ardından onu yakalayıp Eskişehir'de öldürdü (806/1403-1404). Elizabeth Zachariadou, İsmâ'nın 1403'te Süleyman tarafından öldürüldüğünü belirtir (*Isl.*, X

[1983], s. 283-291). 806'da (1403-1404) Mehmed, Süleyman Çelebi ile yaptığı mücadeleye sonrasında Bursa ve Ankara'yı kaybetti, Tokat-Amasya üssüne çekilmek zorunda kaldı ve Mûsâ'yı Rumeli'ye gitmeye teşvik etti (Neşrî, II, 473-474). Mûsâ, Eflak Voyvodası Mircea'nin davetini kabul ederek 809'da (1406) Eflak'a deniz yoluyla ulaştı (Dersca, X-XI [1968], s. 116-117'de Guboğlu'nu zikrederek 1406 tarihini verir. Neşrî'deki *Menâkıbnâme*'de bu tarih tasdik edilir: II, 478-479; burada Ali Paşa'nın vefat ettiği bilgisi yer alır ki bunun tarihi 17 Receb 809 / 28 Aralık 1406'dır; bk. İdrîs-i Bitlisî, s. 278). Mûsâ'nın Doğu Balkanlar'daki başarıları Süleyman'ı Rumeli için Bursa'yı terketmeye mecbur etti. Yanbolu savaşındaki ilk zaferinin ardından (8 Şevval 812 / 13 Şubat 1410) Mûsâ iki defa yenildi (Safer 813 / Haziran 1410; bk. Dersca, X-XI [1968], s. 122, 123). Sonunda âni bir saldırı ile Edirne'yi ele geçirdi ve Süleyman'ı öldürdü (22 Şevval 813 / 17 Şubat 1411). Süleyman'ın Anadolu'dan ayrılmasının ardından Mehmed Bursa'yı yeniden ele geçirdi (Neşrî, II, 480). Ancak Mehmed ile olan anlaşmasına uymayan Mûsâ bağımsız tarzda hareket etmeye başladı, uç beylerinin hırçın politikalarını benimseyerek vasalet devletleri kendinden soğuttu, onlar da Mehmed'in tarafına geçti (İdrîs-i Bitlisî, s. 281-288; Neşrî, II, 486-516). Mûsâ'ya karşı 814'te (1411) iki başarısız teşebbüste bulunduktan sonra uç beyleri ve vasalet devletlerin ittifakıyla 5 Rebiülâhîr 816'da (5 Temmuz 1413) rakibi

I. Mehmed

bini yendi ve saf dışı bıraktı (İdrîs-i Bitlisî, s. 286-288; Neşrî, II, 506-516). Neşrî'deki *Menâkıbnâme*'ye göre 805'ten (1402) başlamak suretiyle Süleyman sekiz yıl on ay on yedi gün, Mûsâ iki yıl yedi ay yirmi gün ve Mehmed yedi yıl on bir ay hükümdarlık yapmışlardır.

Timur'un hükümrânlığı altında yeniden eski beyliklerini ele geçiren Candaroğulları, Karamanlılar, Germiyan, Saruhan ve Aydın beyleri, Osmanlı şehzadelerinin başşehir kabul edilen Bursa'yı elde etme mücadelesine fiilen katıldılar. Onların bu mücadelelerdeki politikaları Bizans, Eflak ve Sırbistan'ın gibi Ankara Savaşı'ndan sonra oluşan statünün devam ettirilmesine yönelikti. Her bir Osmanlı şehzadesi kendi adına onların otonomi veya bağımsızlıklarına saygılı davranacağını göstererek destek veya tarafsızlıklarını kazanmaya çalıştı. Timur'un ayrılışı, Anadolu hânedanlarının Osmanlı güç ve üstünlüğünün henüz sarsılmaz bir gerçek olduğunu anlamalarını sağladı. Hatta bazıları varlığını devam ettirme pahasına Bursa'yı hangi şehzade ele geçirdiyse onun hükümrânlığını kabul etti.

Bizans ve Balkanlar'daki vasal devletler I. Murad (1362-1389) ve I. Bayezid (1389-1403) dönemlerinde haraç ödüyorlardı. Ankara Savaşı'nın ardından bağımsız hale geldiler ve bazı topraklarını geri aldılar. Fetret döneminin karışık ortamında bir Osmanlı şehzadesini diğerine karşı destekliyor ve sığınma hakkı veriyor, kendi üzerlerinde hükümrânlık iddia edecek kadar güçlü hale gelen ve sultanlık hakkı iddia eden herhangi birine karşı diğer Osmanlı şehzadelerini karşı kullanıyorlardı. Dolayısıyla Eflak Voyvodası Mircea ve Bizans İmparatoru II. Manuel'in politik manevraları Osmanlı şehzadeleri arasındaki mücadeleyi ciddi şekilde etkilemiştir. Uç beyleriyle kaybedilen toprakları alma siyasetini benimseyen ve daha çok akınlarla meşgul olan Mûsâ bu politikaların dışında kalmakla birlikte diğer şehzadeler Süleyman ve Mehmed bazan uzlaşarak bazan da tâviz vererek hristiyan hükümdarlarla irtibatlarını kesmediler. Fetret dönemi boyunca Bizans merkezî bir rol oynadı ve rakip Osmanlı şehzadelerinin itimadını muhafaza etti. Bu durum, Süleyman Çelebi ile 1403 antlaşmasından sonra Bizans'ın Anadolu ve Rumeli arasındaki geçişleri kontrol etmesi gerçeğine dayanır. Osmanlılar genel olarak 1403 antlaşmasını bu şekilde yorumluyordu. 1403'te Süleyman Anadolu'ya geçip Bur-

sa'daki Mehmed üzerine yürümeye karar verdiğinde küçük kardeşi Kasım ve kız kardeşi Fatma'yı imparatora rehine olarak bırakmıştı. Daha sonra yatıştırma politikasının bir parçası olarak Süleyman oğlu Orhan'ı imparator II. Manuel'e rehin olarak gönderdi. İmparator da önce Mûsâ'ya karşı ve o bertaraf edildiğinde 816'da (1413) Mehmed'e karşı, Süleyman'ın meşrû halefi olarak Osmanlı tahtını talep eden Orhan'ı kullanmayı denedi. Mehmed'in nihaî başarısı, kendisine baba dediği (Dukas, s. 114) imparatora karşı çoğunlukla yatıştırıcı ve uzlaşmacı tavrına dayanır. Mûsâ'nın sert şahsiyeti veya verasetle beyliğe gelen uç beylerini gücendiren merkezîyetçi ve otokratik politikası onları Mûsâ'dan soğutmuştu.

816'da (1413) Edirne'de Osmanlı ülkesinin tek hükümdarı olarak tahta çıkışı üzerine Bizans, Sırbistan, Eflak, Mora Despotluğu, Atina Prenslığı dahil I. Mehmed haraç ödeyen vasal ülkelerin elçilerini kabul etti ve onları kuvvetli bir barış ve dostluk garantisiyle geri gönderdi. Balkanlar'da kendini emin hissedince sonraki iki yılı Anadolu'daki hâkimiyetini yeniden tesis etme mücadelesine ve kendisine karşı Mûsâ'ya yardım eden beyleri cezalandırmaya ayırdı. Mûsâ'yı bırakarak İzmir'e dönen ve orada beyliğini yeniden canlandıran Cüneyd'i 817'de (1414) yenip bütün Batı Anadolu'yu ele geçirdi. Aydın-ili işgal edildi ve bir Osmanlı sancağı haline getirildi. Bu mücadelede Germiyanogulları, Menteşeoğulları, Sakız adasındaki Cenevizliler, Midilli adası hâkimi, Foça, Rodos şövalyeleri Cüneyd'in haşin ve sert davranışını hesaba katarak Mehmed'in tarafını tuttular. Mücadele sırasında Mehmed şövalyelerin İzmir'de tekrar inşa ettiği kaleyi yıktı. Menteşeoğulları da onun hükümdarlığını kabul etti (Witteck, *Das Fürstentum Mentesche*, s. 97). 816'da (1413) Mehmed Rumeli'de Mûsâ'ya karşı ilerlerken Karaman Beyi Mehmed Bursa'yı kuşattı ve kale etrafındaki mahalleleri yaktı (Makrîzî, IV, 47^a; Neşrî, II, 519-520). Mehmed'in Mûsâ'ya karşı zaferi haberi geldiğinde Karamanlılar otuz bir gün süren kuşatmanın ardından geri çekildiler. Mehmed hemen Candaroğlu İsfendiyar'a karşı bir sefere hazırlanırken o, Karamanlılar'a karşı planlanan sefere yardımcı kuvvet göndereceğine söz vererek bağlılık bildirdi. Karamanlılar tarafından işgal edilen Germiyan ise Osmanlılar'ın tabii müttetiki ve vasaıydı (Neşrî, II, 516-534). Karaman'a karşı büyük seferden önce Mehmed, Karaman-

lılar'ın hâmisî kabul edilen Memlük sultanına pahalı hediyelerle bir elçi gönderdi (İbn Hacer, III, 518; İnegöl'de iken yazdığı mektup evâsıt-ı Zilhicce 817 [Şubat 1415 ortaları] tarihlidir; bk. Feridun Bey, I, 145). Mehmed bu seferde Karamanlılar'ı yendi ve Konya'yı kuşatma altına aldı (Muharrem 818 / Mart 1415). Karamanoğlu barış istedi, Hamîd-ili (Isparta yöresi), Said-ili toprakları Osmanlı ülkesine katıldı.

Anadolu ve Rumeli'de Osmanlı idaresinin kurulup toprakların bir hükümdarın emri altında yeniden birleşmesi ve Mehmed'in daha önceki Osmanlı vasal devletleri üzerinde tekrar hâkimiyet tesisi üzerine, Bizans imparatoru, Papa ve Venedik birlikte Osmanlılar'a karşı Haçlı seferi çağrısında bulunmak için diplomatik faaliyete başladı (Barker, s. 290-353). Fetret dönemindeki karışıklıklardan istifade eden Venedik kontrolünü Batı Yunanistan, Arnavutluk ve Mora adasına kadar genişletmeyi başarmıştı. I. Mehmed ile bir anlaşmaya varma müzakereleri ise onun kardeşlerine karşı galibiyetiyle birlikte başarısızlığa uğradı. I. Mehmed'in 817'de (1414) Cüneyd'e karşı mücadelesi sırasında Nakşa adasının Venedikli dükkü, bağlılıklarını yenileyen Ege'deki diğer Latin emirlere katılmadı. Bunun üzerine I. Mehmed, 818'de (1415) Batı Anadolu'daki deniz gazilerini Venedikliler'in Ege'de sahip oldukları yerler üzerine akına gönderdi. Çalı Bey kumandasında Gelibolu donanmasını da (on üç kadirga olmak üzere 112 gemi) Kiklat adalarına yolladı (Dukas, s. 119, Thiriet, II, nr. 1569, 1573, 1584, 1588, 1597, 1598). Venedik bu saldırıya saldırı ile karşılık vermeye karar verdi. Pietro Loredano kumandasındaki Venedik donanması sürpriz bir atak yaparak Gelibolu'daki Osmanlı donanmasını tahrip etti (1 Rebûlâhîr 819 / 29 Mayıs 1416).

I. Mehmed'in kardeşi Mustafa, Timurlu Şâhruh tarafından serbest bırakıldıktan sonra Trabzon'a ulaştı (Zilkade 817 / Ocak 1415). Mustafa'nın yolladığı adamları Venedikliler ve Bizans imparatoruyla müzakereye başladı (Thiriet, II, nr. 1563, 1564). Önce Konya'ya, sonra Kastamonu'ya gelen Mustafa oradan deniz yoluyla Rumeli yakasına, Eflak'a geçti. I. Mehmed tarafından Niğbolu beyliğiyle uzaklaştırılmış olan Cüneyd Bey ona katıldı. I. Mehmed'in büyük kardeşi Mustafa'nın sahneye çıkması Anadolu ve Rumeli'deki vasal devletlerin düşmanca tavrı dinî-içtimâî ayaklanmaları beraberinde getiren bir iç savaşta tekrar başladı. Askerî olarak Mir-

cea tarafından desteklenmesine rağmen Mustafa ve Cüneyd uç kuvvetlerini kendilerine çekmekte başarısız oldular ve İstanbul'a dönmeye mecbur kaldılar. İmparator bu defa (bahar 819/1416) onları Selânik'e gönderdi (Jorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, I, 373). I. Mehmed Bizans'a karşı savaş ilân etti. Mustafa ve Cüneyd Makedonya'da Serez'i ele geçirdiler ve bununla Osmanlı uç kuvvetlerinin desteğini kazanmayı ümit ettiler. Ancak bunda başarısız oldular, I. Mehmed onları yine Selânik'e ilticaya zorladı (sonbahar 819/1416; bk. a.g.e., I, 374). Sonunda imparator onları I. Mehmed hayatta olduğu müddetçe hapiste tutma hususunda onunla anlaştı ve bunun karşılığında I. Mehmed'den yıllık 300.000 akçe (10.000 altın duka civarında) tazminat almayı kabul etti (Dukas, s. 125).

Rumeli'de Mustafa'ya karşı savaşırken I. Mehmed aynı zamanda Batı Anadolu'da ve Rumeli'de Deliorman'da Şeyh Bedreddin tarafından düzenlenen ayaklanmayla uğraşmak zorunda kaldı (819'un [1416] yaz ve sonbaharı). Şeyhi koruyan ve bilfiil destekleyen Mircea Deliorman'ı işgal etti ve Silistre'ye saldırdı (sonbahar 819/1416; bk. Jorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, I, 374). I. Mehmed şeyhi Zağra'da yakalayarak Serez'de idam ettirdi. Onun Rumeli'deki bu meşguliyeti sırasında Anadolu beyleri yine hareketlenmeye başladılar. Bunun üzerine I. Mehmed önce şeyhin Eflak'e geçmesine yardım eden İsfendiyar Bey'e karşı yürüdü (820'nin [1417] başları). İsfendiyar'ın I. Mehmed'in hükümrânlığını kabul etmesi üzerine barış sağlandı. 820'de (1417) I. Mehmed ciddi şekilde hasta olduğu için Karaman üzerine olan sefer Bayezid Paşa tarafından düzenlendi, Karaman beyi yakalandı (İdrîs-i Bitlisî, s. 289-291; Neşrî, II, 530-534; ilk Osmanlı derlemelerinde, Karaman'a yapılan çeşitli seferler birbirine karıştırılmıştır).

Fetret döneminde Balkanlar'daki Osmanlı hâkimiyetine karşı en önemli rakip olarak belirginleştiği için Eflak Voyvodası Mircea, Macaristan Kralı Sigismund tarafından desteklendi. I. Mehmed'in 822'de (1419) Mircea'ya karşı seferi (doğru tarih için bk. İbn Hacer, III, 526; Mehmed'in Şâhruh'a Şevval 822 / Kasım 1419 tarihli mektubu için bk. Feridun Bey, I, 164) Sigismund'un Balkanlar'ı işgal etme planıyla alâkalıdır.

I. Mehmed'in Anadolu'daki vasalları Karamanlı ve Candaroğulları beyleri bu büyük sefere oğullarının kumandasında

destek kuvvetler gönderdiler. I. Mehmed Eflak üzerine akın düzenledi, Yeni Yergöğü (daha sonra Rusçuk) Kalesi'ni Tuna'nın sağ kıyısında inşa ettirdi, ardından "Macaristan vilâyetine varıp Severin Kalesi'ni" aldı (Neşrî, II, 536; Anonim *Tevârih-i Âl-i Osmân*, nr. 1047, vr. 34^{a-b}; burada Mehmed'in bu seferi için verilen 817/1414 ve 819/1416 tarihleri uç beylerinin önceki akınlarına ait olmalıdır; bk. Dukas, s. 125). Neşrî'ye göre Eflak Voyvodası Mircea teslim oldu ve üç oğlunu sultana rehin olarak gönderip haraç ödemeyi kabul etti.

Karakoyunlular'ın Azerbaycan ve Batı İran'daki başarısı ve I. Mehmed'in Anadolu'daki statükoyu değiştirmesi Timurular'a karşı bir meydan okuma anlamına geliyordu. Şâhruh, doğudaki hâkimiyetini tesis ettikten sonra Batı'da kontrolü yeniden oluşturmak için harekete geçti. Önce 819'da (1416) Osmanlı topraklarında iç savaşın yeniden başlamasına sebebiyet veren bir hareket olarak Semerkant'ta tutuklu bulunan Mustafa'yı serbest bıraktı. Mustafa'nın serbest bırakılmasının Timurlu planı olduğu, I. Mehmed'in kardeşlerini bertaraf etmesinin ardından buna Şâhruh'un gösterdiği tepkiden açıkça anlaşılmaktadır (I. Mehmed'e mektubu için bk. Feridun Bey, I, 150-151). Buna cevabında I. Mehmed, Karakoyunlu Kara Yûsuf'u desteklemediğini ispat etmeye çalışmakta ve Osmanlı Devleti'nin bölünmesinin İslâm düşmanlarına yaradığını ve bu bölünmeden dolayı Selânik dahil birçok yeri müslümanların kaybettiğini ileri sürmektir. 822'de (1419) Şâhruh'un Batı'ya geniş çaplı bir sefer hazırlığı Osmanlı tarafında büyük endişeye yol açtı, hatta bu ihtimale karşı Karakoyunlular ile Osmanlılar arasında elçiler gidip geldi (a.g.e., I, 150-157). Azerbaycan'ı işgal ettikten sonra Şâhruh, I. Mehmed'i uyarak Kara Yûsuf'un oğlu İskender'in Osmanlı topraklarına sığınması halinde ona yardım etmesini istedi (Zilhicce 823 / Aralık 1420). Bu uyarıya cevabında I. Mehmed tam bir teslimiyet ifade etti. Bu sırada Osmanlılar büyük endişe ile doğu cephesindeki gelişmeleri izliyordu. Akkoyunlu Kara Osman'ın İskender tarafından mağlûp edilmesi üzerine (Rebîülâhîr 824 / Nisan 1421) Şâhruh Doğu Anadolu'ya girmiş ve İskender'e karşı ezici bir zafer kazanmıştı (Receb 824 / Temmuz 1421). Bu ortamda I. Mehmed, Şâhruh tarafından tehdit edilen Memlükler'le dostane ilişkilerini sürdürmeye çalışıyordu (a.g.e., I, 145-146, 164-167).

Son yılında I. Mehmed'in hastalandığı anlaşılmaktadır. Hastalığı sırasında en büyük amacı, büyük oğlu Murad'ın herhangi bir krize sebebiyet vermeksizin tahta çıkmasını temin etmek olmuştur. Süleyman'ın oğlu Orhan kör edilip zindanda tutulmasına rağmen Mehmed'in kardeşi Mustafa ciddi bir rakipti ve bazı Osmanlı liderleri tarafından sultan olarak tanındığı için Bizans imparatoru onu uygun bir zamanda serbest bırakabilirdi. Şehzade Murad'ı destekleyenler, Mustafa'nın öldüğü ve taht iddiasında bulunanın Düzmece Mustafa olduğu dedikodusunu yaydılar. Murad'ın tahta çıkışını sağlamak için yöneticilere karşı kendini çok liberal gösterdi ve imparatorla anlaşma yaptı (Dukas, s. 129; Sırp voyvodasıyla aynı nitelikte bir anlaşma için bk. *Lebensbeschreibung*, s. 56-58). Buna göre Murad Edirne'de kendisinin halefi olacak; oğlu Mustafa Anadolu'da kalacak; iki küçük oğlu Yûsuf (sekiz yaşında) ve Mahmûd (yedi yaşında) II. Manuel'in yanında rehine olarak İstanbul'a gönderilecek ve buna karşılık imparator da Mustafa'yı serbest bırakmayacaktı (Â, V, 598-599). İmparator bu iki Osmanlı şehzadesinin muhafazası için yıllık bir para alacaktı. I. Mehmed 23 Cemâziyelâhîr 824'te (25 Haziran 1421) Edirne'de vefat ettiğinde Murad Bursa'da tahta çıktı ve kardeşlerini imparatora göndermeyi reddetti.

I. Mehmed'in saltanatı boyunca en temel mesele, Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve Balkanlar'da 1402 felâketinden sonraki olumsuz şartlarda hâkim bir güç olarak yeniden ortaya çıkmasının gerçekleşmesidir. İlk önce Ankara Savaşı'nın ardından askerî çöküntüye rağmen Osmanlılar her iki bölgede de büyük askerî güç olmaya devam ettiler. İkinci olarak Osmanlı hânedanı, feodal beyler ve bölgedeki diğer hânedanlar üzerinde tek meşruiyet kaynağı olan emperyal geleneği tesis edebildi. 1405 ve 1413 yıllarında meselâ Sırp prenslerinin arasındaki çekişmenin çözümünde Osmanlı yöneticileri devreye girmişti (*Lebensbeschreibung*, s. 27, 55). En az bunlar kadar önemli bir başka husus da Osmanlı askerî grupları, sipahiler, yaya, müsellemler, kapıkulları ve köylülerin kendi statülerinin ve toprak hukukunun, meşruiyet ve kabulünün Osmanlı merkezî hükûmetinin varlığına ve işlerliğine dayalı olduğunu bilmeleriydi. Bundan dolayı Osmanlı tahrir ve timar sistemi bu dönemde geliştirilmiş ve yaygın olarak uygulanmıştır.

I. Mehmed'in altı oğlu (Murad, Mustafa, Kasım, Ahmed, Yûsuf, Mahmud) ile yedi kızının olduğu bilinmektedir. Bursa'da camii (822/1419), medrese, imaret ve türbe (824/1421) yaptırmış, bunlara vakıflar tahsis etmiştir. Ayrıca Edirne'de yaptırılan Eski camii onun zamanında tamamlanmış (816/1413) ve buraya vakıf olmak üzere bir bedesten inşa ettirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Esterâbâdî, *Bezm ü Rezm* (nşr. Kilisli Muallim Rifat), İstanbul 1928, s. 397; Makrîzî, *es-Sûlûk*, IV, vr. 47^a, 51^a, 66^a; İbn Hacer, *İnbâ'ü'l-gumr*, III, 518-526; İbn Arabşah, *Acâ'ibü'l-makdûr* (nşr. A. M. Ömer), Kahire 1979, s. 203-219; Şerefeddin, *Zafername* (Urumbayev), s. 417-431; Dukas, *Historia Turco-Byzantina* (tcr. H. J. Margoulis), Detroit 1975, s. 96-152; Âşıkpaşazâde, *Târih* (Atsız), s. 146-157; İdris-i Bitlisi, *Heşt Bihişt*, TSMK, Hazine, nr. 1655, s. 263-267, 275-276, 278, 281-288, 289-294; Neşrî, *Cihannûmâ* (Unat), I, 367-419; II, 422-551; Feridun Bey, *Münşeat*, I, 145-146, 150-167; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârih*, İstanbul 1279, I, 191-273; Mustafa Âli, *Kühû'l-ahbâr*, İstanbul 1285, IV, 144-194; Anonim *Tevârih-i Âl-i Osmân* (nşr. F. Giese), Breslau 1922, s. 47; a.e., Paris Bibliothèque Nationale, Suppl., Turc. nr. 1047, vr. 29^b, 33^a, 34^a; Enverî, *Düstûrnâme*, s. 90-92; N. Jorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, Gotha 1918, I, 325-378; a.mlf., "Une description grecque sur le sultan Mousa: 1407-1408", *RHSE*, III (1965), s. 8-13; *Amasya Târihi*, III, 157-198; P. Wittek, *Das Fürstentum Montesche*, İstanbul 1934, s. 97; a.mlf., "De la défaite d'Ankara à la prise de Constantinople", *REI*, XII (1938), s. 1-34; a.mlf., "Zu einigen frühosmanischen Urkunden", *WZKM*, LIII (1957), s. 300-314; LIV (1957), s. 240-256; LV (1959), s. 122-141; LVI (1960), s. 267-284; LVII (1961), s. 102-117; LVIII (1962), s. 165-197; LIX-LX (1963-64), s. 201-223; P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân*, Bucharest 1943, s. 292-354; M. M. Alexandrescu-Dersca, *La campagne de Timur en Anatolia*, Bucharest 1947, tür.yer.; a.mlf., "Les relations du prince de Walachie Mircea", *TAD*, X-XI (1968), s. 113-125; *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler* (nşr. Osman Turan), Ankara 1954, s. 20, 56; *Lebensbeschreibung des Despoten Stefan Lazarević* (ed. M. Braun), Wiesbaden 1956, s. 27, 47-55, 56-58; F. Thiriet, *Régistre des délibérations du sénat de Venise*, Paris-The Hague 1958, II, nr. 1563-1564, 1569, 1573, 1584, 1588, 1592, 1597-1598; Abdülbaki Gölpınarlı, *Simavna Kadıoğlu Şeyh Bedreddin*, İstanbul 1966, tür.yer.; C. Jireček, *Geschichte der Serben*, Amsterdam 1967, s. 139-156; Cüneyt Ölçer, *Yıldırım Bayezid'in Oğullarına Ait Akçe ve Mangırlar*, İstanbul 1968; Nuri Pere, *Osmanlılarda Mâdenî Paralar*, İstanbul 1968, s. 59-71; N. Filipović, *Princ Musa i Şeyh Bedreddin*, Sarajevo 1971, tür.yer.; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi II*, tür.yer.; E. Werner, *Ketzer und Weltverbesser*, Berlin 1974, tür.yer.; P. Schreiner, *Die byzantinischen Kleinchroniken*, Vienna 1975-77, I-II, tür.yer.; J. E. Woods, *The Acquyynlu*, Minneapolis-Chicago 1976, s. 56-60; K. M. Setton, *The Papacy and the Levant (1205-1571)*, Philadelphia 1976-78, I, 370-404; II, 1-38; J. W. Barker, *Manuel*

II Palaeologus (1391-1425): A Study in Late Byzantine Statesmanship, New Brunswick 1969, s. 200-385; E. Zachariadou, *Trade and Crusade*, Venice 1983, tür.yer.; a.mlf., "Süleyman Çelebi in Rumili and the Ottoman Chronicles", *Isl*, X (1983), s. 268-296; a.mlf., "Marginalia on the History of Epirus and Albania (1380-1418)", *WZKM*, LXXVIII (1988), s. 195-210; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Çelebi Sultan Mehmed Tarafından Verilmiş Bir Temliknâme ve Sasa Bey Ailesi", *TTK Belleten*, III/11-12 (1939), s. 389-399; a.mlf., "Çelebi Sultan Mehmed'in Kızı Selçuk Hatun Kim ile Evlendi", *a.e.*, XXI (1957), s. 253-260; a.mlf., "Mehmed I", *İA*, VIII, 496-506; Halil İnalçık, "Murat II", *a.e.*, V, 598-599; Şevkiye İnalçık, "İbn Hacer'de Osmanlılara Dair Haberler", *DTCFD*, V/3 (1947), s. 189-195; VI/4 (1948), s. 349-358; VI/5 (1948), s. 517-529; M. S. Nâsturel, "Une victoire du voévode Mircea l'ancien sur les turcs devant Silistra (c. 1407-1408)", *SAO*, I (1958), s. 247; G. T. Dennis, "The Byzantine-Turkish Treaty of 1403", *Orientalia Christiana Periodica*, XXXI (1967), s. 77-88; M. Balivet, "Un épisode méconnu de la campagne de Mehmed I ...", *Turcica*, XVIII, Paris 1986, s. 137-146.

HALİL İNALCIK

MEHMED I MEDRESESİ

Merzifon'da
XV. yüzyılın ilk çeyreğinde
inşa edilen yapı.

Çelebi Sultan Mehmed tarafından 817-820 (1414-1417) yılları arasında yaptırılmıştır. Yapı erken dönem Osmanlı medreseleri içinde âbidevî görünümü, Osmanlı öncesi Türk mimarisine bağlanan tasarımı ve Memlük mimarisinden etkiler taşıyan ayrıntılarıyla dikkati çeker.

Türk-İslâm mimarisinin en eski medrese tasarımlarından olan açık avlulu ve dört eyvanlı tasarımı Osmanlı devrinde belirli bir ölçüde yaşatan bu medresenin yöre halkı arasında Merzifon Sultâniyesi olarak anıldığı bilinmektedir. Dönemin önemli bilim kurumlarından olan medresede kuruluşunun ardından Ferîdüddîn-i Dîvânî, Seydî Şemseddin Ahmed-i Kırımı, Amasyalı Rûkneddin Abdülkerim, Nizâmeddin Abdurrahman-ı Âftâbî gibi ileri gelen âlimler müderrislik yapmışlardır. 1844'ten itibaren müderrisliğin veraset yoluyla itikâl etmeye başlaması üzerine medresenin ilmi hayatı sona ermiş, bir müddet silâh deposu olarak kullanılan yapı, Cumhuriyet devrinde Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onararak çeşitli kültür faaliyetlerine tahsis edilmiştir.

Giriş eyvanının kimeri üzerine yerleştirilmiş bulunan sülüs hatlı Arapça mensur kitâbe inşaatın Çelebi Sultan Mehmed'in emriyle 817 (1414) yılında başladığını ve 820'de (1417) Umur Bey b. Ali

tarafından tamamlandığını, mimarının Ebû Bekir b. Muhammed Hamza el-Müşeymeş olduğunu göstermektedir. Mimarın, Amasya'da 817 (1414) tarihli Bayezid Paşa Camii'nin kitâbelerinden birinde "el-Muallim Ebû Bekir b. Muhammed el-Ma'rûf bi-İbn Müşeymeş ed-Dimaşki" olarak adı geçmekte, Anadolu'da eser vermiş, aslen Şamlı bir mimar ailesine mensup olduğu anlaşılan bu sanatkârın, Ankara'daki 831 (1427-28) tarihli Karaca Bey Camii'nin kitâbesinde Ahmed b. Ebû Bekir el-Müşeymeş el-Muallim şeklinde zikredilen bir oğlunun bulunduğu tesbit edilmektedir.

Yatayda ve düşeyde yapı kitlesinden taşınılarak âbidevî bir görünüm kazandırılmış olan giriş eyvanı, Memlük zevkini çağrıştıracak şekilde koyu kırmızı ve açık sarı renkte taşlarla işlenmiş bir sivri kemerle dışa, aynı örgü malzemesine sahip basık ve geçmeli bir kemerle avluya açılmaktadır. Eyvanın üzerinde yükselen ve silindirik biçimindeki tuğla gövdesiyle minareyi andıran saat kulesi 1282'de (1865) Amasya mutasarrıfı Ziyâ Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Eyvanın cephesi sade bir kuşakla çerçevelenmiş, bu kuşakla sivri kemer arasında kalan, kitâbenin bulunduğu bölge iki renkte yatay taş sıraları ile örülmüş, cephe kabartma bir palmet dizisiyle taçlandırılmıştır. Yanlardan iki renkli örgüye sahip sivri kemerli sathî

I. Mehmed Medresesi'nin taçkapısı

